

12.- PAISATGES D'ATENCIÓ ESPECIAL

Blanc. Tot aquest conjunt d'instal·lacions ocupen des de les cotes més altes, properes als 2.800 metres, fins als fons de les valls o l'interior dels boscos subalpins, on s'hi han construït els espais residencials i de serveis. Recentment, la tendència d'aquests equipaments ha estat a la concentració i l'increment de dimensions per tal de prendre posicions de major competitivitat de l'oferta. Davant la constatació de la irregularitat de les precipitacions en forma de neu durant les darreres dècades, s'han instal·lat extenses xarxes d'innivació artificial. L'expansió de Baqueira-Beret vers el port de la Bonaigua i altres projectes que no han arribat a la seva fi són algunes de les dinàmiques més recents.

Actualment, l'esquí constitueix un sector econòmic clau per a les economies locals i comarcals, especialment durant el període hivernal. En aquest sentit, la preservació del paisatge de l'esquí constitueix un objectiu compartit pels mateixos agents locals i les inversions dels darrers anys efectuades a les estacions d'esquí, tenen en compte el seu impacte i implementen mesures de correcció paisatgística.

La tendència a la baixa dels aprofitaments econòmics derivats d'activitats tradicionals en aquestes franges altitudinals, així com la possibilitat de generar ràpides i importants plusvàlues respecte a d'altres activitats del sector turístic terciari de menor abast social i econòmic, han fet possible que avui es parli d'una gran i exclusiva dependència d'aquest sector durant tot l'any, ja que el turisme estival i residencial ha estat induït, en part, per l'existència prèvia d'aquest tipus d'instal·lacions. Aquest fet ha generat en les últimes dècades importants dinàmiques d'urbanització a les perifèries dels pobles més propers a les estacions d'esquí i en el sòl adequat per a aquest ús als peus de pista, la qual cosa ha provocat transformacions de gran abast en el paisatge.

Totes aquestes casuístiques demanen una ordenació important d'aquests espais per a què l'impacte causat per aquesta activitat en el paisatge no el comprometi per a altres usos futurs. D'altra banda alguns escenaris d'escalfament climàtic als Pirineus per a les properes dècades tampoc ajuden al futur del sector, que haurà d'esmerçar més esforços i capital per mantenir i conservar una neu que cada vegada pot ser més irregular i escassa.

En aquesta línia, el PAE de l'esquí hauria d'incidir especialment en actuacions urbanístiques aprovades però que estan en fase de realització o bé aturades, com les actuacions a la vall de Ruda, el complex residencial i d'esquí de la Vall Fosca (poble d'Espui i muntanya de Filià) i la reactivació de l'estació de la Tuca i el creixement urbanístic de Vielha. En aquests casos, i també en d'altres, s'haurien d'implementar mesures de correcció paisatgística que fins ara han estat escasses.

També caldria analitzar com es pot fer atractiu aquest paisatge que durant més de 8 mesos a l'any deixa d'utilitzar-se de forma intensiva i que comporta paisatges urbans desèrtics. Però no exclusivament des de la perspectiva del sector terciari turístic sinó també amb la compaginació d'un sector ramader en decadència que podria treure més profit de les pastures dels dominis esquiables, sempre tenint present que aquestes instal·lacions han de ser curoses amb la rica biodiversitat que les envolta (o que envolten dins el Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici). En qualsevol cas, es tracta d'uns paisatges on la confluència d'aspectes ambientals, socials i econòmics els fan especialment sensibles i mereixedors

d'un seguiment i gestió futurs acurats.



Figura 12.2. Urbanització de Baqueira, a tocar de les pistes d'esquí de Baqueira-Beret

12.1.1 Estratègies

Estratègia 1. Diversificació de l'activitat turística

Els paisatges de les pistes d'esquí i dels sectors urbanitzats que hi estan relacionats haurien d'aprofitar-se mitjançant la diversificació i la desestacionalització de l'activitat turística, no centrant-se únicament en l'esport blanc.

L'estratègia es basa en la socialització i integració de la freqüentació turística de l'esquí alpí amb el paisatge, amb la intenció que el turista-esquiador relacioni el gaudi amb el coneixement i el millor aprofitament dels paisatges que visita. En aquest sentit caldria potenciar els itineraris i miradors que

emfatitzen le panoràmiques més rellvants i permeten descobrir i interactuar amb la diversitat i els matisos dels paisatges pirinencs. Els nous equipaments, haurien de permetre aturar els impactes generats fins no fa gaires anys, especialment els derivats de la construcció d'apartaments i hotels a peu de pistes poc integrats en el paisatge.

Estratègia 2. Integració i millora de la qualitat paisatgística dels espais artificialitzats

Els paisatges de l'esquí alpí haurien de ser compatibles amb els espais naturals protegits i la resta de paisatges rurals, dels quals sovint són veïns. Creant els menors impactes possibles i generant un conjunt harmònic en què la compatibilitat d'usos sigui la màxima responsable de la construcció, la gestió i la conservació del paisatge. Caldria establir forts lligams de franca i oberta col·laboració i cooperació entre els responsables d'aquests espais i els de les estacions d'esquí per aconseguir aquest objectiu, com ja es fa en algunes estacions i equipaments de muntanya.

L'objecte d'aquesta proposta de millora de la qualitat del paisatge s'encamina en la direcció de fer possible la convivència entre les quatre estacions d'esquí alpí en funcionament (Baqueira-Beret, Espot-Esquí, Portainé i Boí-Taüll), les abandonades o de propera obertura (Tuca-Malh Blanc, Llessuí i Filià-Vall Fosca) amb el Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici i el Parc Natural de l'Alt Pirineu. Cal invertir els models actuals de desenvolupament d'aquest tipus d'equipaments turístics vers la permeabilitat paisatgística que permeti espais diàfans i al mateix temps compatibles amb la conservació del medi, la producció ramadera o la freqüentació turística de l'esquí.

12.2.- El paisatge del Prepirineu

En el Prepirineu català s'han identificat àmplies zones on hi ha una sèrie de dinàmiques que estan provocant canvis accelerats en el paisatge. La regressió del sector primari, agrícola i ramader, l'avançament de les masses forestals, el despoblament dels nuclis més petits i aïllats o la manca d'inversió en la conservació del patrimoni arquitectònic tradicional, per citar només les més importants, poden tenir repercussions directes en l'evolució futura del paisatge d'aquests indrets.

Les dinàmiques econòmiques globals i els circuits i punts d'atracció turístics creats en el Pirineu al voltant dels esports d'hivern, el patrimoni romànic o l'excursionisme han deixat de banda aquests territoris, contribuint a reforçar la imatge, sovint exagerada, de llocs amb dinàmiques econòmiques depressives i de despoblament. És indubtable que l'activitat primària, principal gestora del paisatge, està perdent pes i que cada cop són més les explotacions que es tanquen, ja sigui per manca de relleu generacional o per altres raons. El principal repte és sens dubte mantenir la població en aquests petits nuclis urbans dispersos i sovint aïllats i fer que la gent que hi viu vinculi la seva activitat econòmica amb la gestió del paisatge.

El turisme per si sol no pot mantenir actiu aquest territori i l'agricultura moderna mecanitzada n'és gairebé completament inviable degut a l'orografia i a la difícil mecanització i concentració parcel·lària. Tot plegat ha portat a un procés d'abandonament de les activitats primàries agrícoles, ramaderes i forestals que es va iniciar en el tombant dels segles XIX i XX però que s'accentuà a partir de la dècada del 1960. L'abandonament de la gestió dels paisatges d'aquest ampli territori de muntanya mitjana significa donar pas a un paisatge forestal completament nou en la història ambiental dels dos darrers mil·lennis d'aquest territori que, tot i tenir certs avantatges de caire natural, pot implicar canvis importants en el cicle de l'aigua, en la degradació dels sòls i especialment en l'increment futur de la vulnerabilitat als incendis forestals.



Figura 12.3. Taús, com els altres pobles de les valls d'Aguilar i molts altres del Prepirineu, suporta unes condicions de marginalitat d'inversions que posen en perill el manteniment de la seva ínfima població i el seu mosaic agroforestal característic

Aquest és un territori amb grans potencials paisatgístics, forestals i ramaders extensius però també turístics, que podrien contribuir a invertir la tendència actual si es combinen amb la millora de les infraestructures i els serveis bàsics (mobilitat, habitatge, telecomunicacions, etc.) poden contribuir a fixar població garantint un desenvolupament econòmic sostenible i respectuós amb el paisatge.

El PAE abasta gairebé completament les unitats de paisatge de Sant Gervàs - Montcortès, Massís de l'Orri - Valls de Castellbò i d'Aguilar i la Vansa, a banda d'altres sectors importants de la Terreta, Boumort - Collegats i Cadí. Es tracta d'una extensa franja que d'est a oest enllaça la major part de les serralades i valls interiors del Prepirineu calcari i que tindria una prolongació natural vers territoris similars a la Ribagorça aragonesa o els massissos calcaris que s'arreglaren des del Port del Comte fins al Catllaràs.

Aquest paisatge es caracteritza per un conjunt de valors rics i extensos que, en gran mesura, han passat desapercebuts per la major part de la població no autòctona. Val a dir que, en aquest territori, el fort descens de la població ja es va produir fa dècades i que actualment són rars els habitatges que resten en ruïnes; el més freqüent en els darrers anys ha estat una substitució dels residents habituals, que formaven part del cos de població activa d'aquests petits municipis, per residents esporàdics atrets per aspectes relacionats amb el lleure. D'altra banda, la taxa d'envelliment de la població de dret i resident és molt elevada, amb les conseqüències que això suposa per l'economia i la gestió del territori.

Les característiques més importants i el denominador comú d'aquests paisatges, per altra banda molt variats i diversos donada la complicada orografia, són els processos de naturalització que afecten especialment els antics espais agrícoles i ramaders i, més recentment, també els forestals. Aquesta naturalització es basa en l'avenç espontani de la vegetació natural damunt d'uns terrenys abans utilitzats per a la pràctica dels cultius de secà de muntanya i la ramaderia, tant local com transhumant. La desforestació a causa de la pressió humana de les societats que habitaren aquests espais a la segona meitat del segle XIX fou tal que el resultat va donar lloc a paisatges absolutament nus de vegetació arbrada, amb greus problemes d'inestabilitat dels sòls i dels vessants. Cent anys després la dinàmica s'ha invertit completament. Així, paradoxalment, el què per una banda suposa l'abandonament d'uns paisatges culturals, d'una determinada manera de gestionar el territori i d'aprofitar els recursos, d'un patrimoni arquitectònic i etnològic tradicional, per un altra recupera uns trets naturals que havien restat molt reclosos.

12.2.1 Estratègies

Estratègia 1. Gestió sostenible del paisatge

Aquests paisatges haurien de ser el resultat de combinar tres activitats econòmiques amb una repercussió directa i positiva per la gestió del paisatge: la ramaderia extensiva, la silvicultura i el turisme rural associat a les dues anteriors.

La diversificació de les activitats econòmiques i la innovació pel que fa a l'oferta de productes i serveis ha de basar-se en la gestió i la valorització del paisatge. Cal invertir amb urgència la dinàmica actual d'uns pobles que recuperen el seu perfil arquitectònic gràcies a la restauració i la nova construcció d'habitatges destinats a residències no habituals, però que perden població activa que pugui incidir en el paisatge amb sectors claus com el ramader, el forestal o el turístic. És per això que cal incentivar la ramaderia extensiva amb valor afegit, que pugui esdevenir viable social i econòmicament, i alhora jugui un paper determinant en el control de la biomassa forestal. Els productes de qualitat, les marques pròpies i les activitats agroturístiques poden tenir un paper destacat en la recuperació d'aquest sector.

D'altra banda, és necessari recuperar el paper productiu dels boscos prepirinencs, allà on sigui tècnicament i econòmicament possible, compaginant aquesta activitat amb la resta de funcions naturals i socials dels ecosistemes forestals. Aquí també, les iniciatives de custòdia del territori i la valorització turística i econòmica d'aquests espais (rutes de descoberta, caça, bolets, etc.) poden tenir un paper cabdal per evitar el seu abandonament.

En darrer terme, no es pot oblidar la creixent demanda turística en uns paisatges on es poden complementar els sectors primari i terciari. Aquest turisme incidirà de forma molt puntual en el paisatge, però permetrà assegurar la viabilitat d'unes explotacions que necessitaran cada cop més de la pluriactivitat. Apostar per la qualitat, el respecte i difusió dels valors del paisatge (naturals, estètics, culturals...), el comerç de productes de proximitat i el tracte directe i personalitzat amb els visitants poden ser claus de volta per aconseguir una oferta turística, combinada amb la revitalització del sector primari, original, especial i de qualitat.

Estratègia 2. Recuperació i foment de la ramaderia i l'agricultura extensives

Cal apostar per una agricultura que retorni al paisatge amb les propostes actuals que poden encaixar millor en un territori de muntanya de difícil explotació.

Es podrien recuperar les varietats de cultius autòctons o d'altres de nous que s'adaptin bé al clima i al sòl, en el marc d'una agricultura ecològica basada en la producció associada al territori i amb marca d'origen, que tingui valors afegits diferenciats de la resta del sistema agroindustrial. Cal reforçar l'enfortiment i la creació de noves petites explotacions que permetin la fixació de població activa, en un àmbit on els assentaments urbans estan molt dispersos, i la gestió del paisatge que les envolta.

En aquest sentit, potenciar la transformació artesanal i en petites indústries dels productes agroramaders i facilitar les mesures i accions que afavoreixin l'acostament entre la demanda i l'oferta són dos aspectes bàsics per tal de garantir la viabilitat econòmica d'aquestes petites explotacions. El paisatge, lligat a la gastronomia, és un actiu econòmic cada cop millor valorat i apreciat pels consumidors. Algunes iniciatives ja treballen en aquest sentit i desenvolupen productes de qualitat (formatges, vi, mel, herbes medicinals, etc.) que poden esdevenir marques pròpies que promocionin i donin a conèixer aquest vast territori del Prepirineu.

Estratègia 3. Funcionalitat i estètica arquitectònica integrada en el paisatge

Cal evolucionar cap a uns paisatges urbans que fomentin els valors arquitectònics, històrics i etnològics tradicionals dels nuclis de població per tal d'adaptar-los als mètodes i tècniques constructives actuals, tot evitant que es produeixin greus disfuncions i impactes en el paisatge urbà i, de retruc, en l'entorn dels pobles.

En aquest sentit, la millora dels serveis i infraestructures bàsiques i la modernització de les xarxes de subministrament és un pas previ ineludible per la fixació de població en els nuclis més dispersos. Unes carreteres d'accés segures i funcionals, una xarxa de telefonia mòbil i d'internet que abasti tot el territori o un comerç de proximitat que pugui satisfer les necessitats diàries bàsiques, són alguns dels requeriments d'aquest territori per fixar una població que pugui desenvolupar també una activitat professional alternativa.

Cal, però, estar especialment amatents als nous desenvolupaments urbanístics i als projectes de reforma i rehabilitació de construccions tradicionals per tal de no afectar els valors històrics i estètics d'uns nuclis urbans que han sabut conservar l'essència més autèntica del Prepirineu.

12.3.- El paisatge de l'alt Segre

Les valls pirinenques tenen paisatges de gran riquesa i valors que a la vegada són molt vulnerables. La poca disponibilitat de superfícies inferiors al 20% de pendent fa que les vies de comunicació, la població, els serveis i els equipaments es concentrin a les zones més planeres, als fons de vall. La vall tectònica del riu Segre és un exemple d'aquesta concentració i dinamisme socioeconòmic. La major quantitat de nou sòl urbanitzable del Pirineu es troba en aquest corredor natural i el seu desenvolupament ha tingut a veure amb dos vectors de transformació principals que han provocat canvis substancials i accelerats en el paisatge: les sinergies econòmiques del conjunt la Seu d'Urgell-Andorra i la demanda de residències a la Cerdanya.

Tot i el desenvolupament econòmic d'aquest territori, no cal perdre de vista que els valors paisatgístics d'aquest tram del riu Segre són especialment remarcables en referència als paisatges construïts d'arrel agrícola i ramadera, conjuntament amb el llegat patrimonial dels pobles i del petit patrimoni rural (closes, camins, recs, pedra seca, etc.). Si s'analitzen ambdós processos, la transformació del paisatge per urbanització i els canvis per garantir la viabilitat futura de l'agricultura, es pot veure que entren en clara confrontació, tal com ha succeït fins a la data, per això cal invertir determinades tendències actuals i del passat per ordenar amb criteris de coexistència d'usos i conservació harmònica del paisatge els espais que encara no han estat profundament alterats. Per aquests darrers també caldria estudiar polítiques de paisatge per a una adequada integració en un entorn en el qual, avui en dia, resulten dissonants.



Figura 12.4. Panoràmica de la Batllia de Bellver, la «petita Cerdanya», un dels indrets paisatgísticament més dinàmics de l'alt Segre

En aquesta necessària coexistència d'usos i conservació harmònica del paisatge de l'alt Segre, les estacions d'esquí alpí de la Molina i Masella i les d'esquí de fons de Guils Fontanera, Lles i Aransa són equipaments de gran interès; conjuntament amb d'altres relacionats amb el golf, l'equitació o el senderisme. Entre aquestes activitats i el paisatge agrari del fons de vall, mitja i alta muntanya existeix una estreta relació que requereix sumar esforços i compaginar diferents estratègies. La bona gestió del paisatge afavoreix la percepció del lloc com a destí turístic i residencial de qualitat.

Aquest paisatge d'atenció especial engloba les valls dels rius Segre i Valira, però també espais funcionalment associats a aquestes que es poden trobar tant a la plana com en alguns vessants. Des del congost de Trespunts fins a Llívia cal distingir dos espais molt marcats i separats per l'estrenyiment del riu Segre al seu pas pel Baridà: la plana regada de l'Urgellet i d'algunes valls laterals com la de Castellbò i la Valira, i la plana de la Cerdanya, amb la vall de la ribera d'Alp, que arriba fins a les pistes d'esquí de la Molina i Masella. Aquest conjunt se centra en les unitats de la Plana de l'Urgellet i la Vall Cerdana, però també pren el tram fluvial de la unitat del Cadí.

12.3.1 Estratègies

Estratègia 1. Evitar alguns aspectes de degradació paisatgística producte de les dinàmiques socioeconòmiques entre la Plana de l'Urgell i Andorra

En aquest sentit cal reconduir el model difús de creixement urbanístic que s'està produint al llarg de la carretera N-260 a les proximitats de la Seu d'Urgell, així com de la pròpia ciutat en relació amb les interaccions amb el Principat, s'ha de reconduir mitjançant polítiques públiques ben pensades i consensuades que considerin el paisatge com un valor. En aquest sentit, els nous desenvolupaments urbanístics i industrials s'han de planificar amb criteris sostenibles, evitant la dispersió indiscriminada d'activitats de caràcter urbà en el paisatge rural, així com la formació d'un continu urbanitzat, amb un efecte façana en el paisatge, al llarg de la N-260.

A banda de la planificació urbanística respectuosa amb el paisatge, s'han d'establir polítiques i accions d'impuls d'altres tipus d'activitats en el sòl periurbà i l'entorn rural de l'Urgell per poder seguir gaudint de paisatges productius, d'alt valor estètic i social i, a la vegada, ben integrats en el medi. En aquest sentit, dos sectors econòmics importants de la zona han de tenir un paper clau: l'agricultura i ramaderia i el turisme. Els primers, amb explotacions ben integrades en el paisatge i desenvolupant una oferta de productes de qualitat; el segon sector, apostant per la descoberta, la valorització i el gaudi del paisatge rural amb una oferta de productes i serveis que contribueixi a desestacionalitzar l'oferta i alhora complementi les dinàmiques comercials transfrontereres.

Estratègia 2. Conservació dels paisatges agraris cerdans

El paisatge cerdà hauria de presentar un predomini del sector agrícola i ramader combinat amb un turisme respectuós amb el paisatge.

La Vall Cerdana és un territori que ha patit intenses dinàmiques urbanístiques associades als esports d'hivern i a les segones residències. Aquests usos del sòl entren en conflicte directe amb els agrícoles i ramaders, que també comparteixen el mateix territori i s'han vist desfavorits per l'augment del preu del sòl. La situació econòmica actual fa pensar en la necessitat d'encarar l'economia de la Vall Cerdana cap al sector primari en el fons de la vall i limitar el creixement urbanístic de residències no habituals a la compleció de nuclis urbans, especialment dels principals, però sempre evitant la pèrdua de la personalitat arquitectònica i dels perfils paisatgístics d'aquests arran de creixements desmesurats o poc integrats.

D'altra banda cal potenciar uns paisatges producte de l'activitat agroramadera de la plana cerdana han de ser però econòmicament viables per permetre la fixació de població i trencar amb la marcada estacionalitat turística. És prioritari donar facilitats per a què l'agricultura i la ramaderia autòctones segueixin subministrant la petita indústria agroalimentària local, així com potenciar aquesta dinàmica amb la finalitat d'associar productes de qualitat amb el lloc i el paisatge.

Estratègia 3. Permeabilitzar la xarxa viària

Els paisatges de l'alt Segre haurien de comptar amb les infraestructures de comunicació justes i necessàries, planificades i construïdes a escala del paisatge i ben integrades en l'entorn.

L'alt Segre és una zona de pas transfronterer, entre la Seu d'Urgell i Andorra i entre Puigcerdà i França. Les dinàmiques comercials són importants i els intercanvis econòmics amb Europa passen, en molts casos, per tenir una bona xarxa d'infraestructures viàries. A més, les dinàmiques urbanístiques i el gran nombre de residències no habituals fan que, en moments puntuals de l'any, hi hagi molts vehicles que es desplacin per la Vall Cerdana. Tot i això, el paisatge rural de la plana no es pot supeditar únicament a aquestes infraestructures i dinàmiques econòmiques i socials.

Per una banda, la xarxa viària ha d'estar pensada primer per a la mobilitat interna i l'ús dels residents i després per al trànsit internacional o pels desplaçaments des de la metròpoli barcelonina. Per altra banda, la millora de les comunicacions viàries s'ha de fer respectant el paisatge i vetllant per la correcta integració paisatgística de les noves infraestructures.